

LENKA KUKUROVÁ

Pavína Fichta Čierna: Reconstruction, 2005, video, 3.30

Annotation

In the permanent feature of the Profil magazine we introduce feminist artworks of domestic artists with the ambition to create a collection of feminist artworks, which we would also like to release in the form of a book, thus offering readers reliable navigation in the territory of gender-specific art. Staring out from the already existing rich archive of the magazine, we have decided that it will consist of at least a hundred feminist works and, if we exceed this limit, that will only be further proof that, even though feminism is not a mainstream art in Slovakia, the feminist discourse, which is received by the majority of the population with embarrassment, has significantly changed the mindset of many artists and, via their artworks, also that of a large part of exhibition visitors.

This article, written for the journal Profil by Lenka Kukurová is a detailed analysis of Pavína Fichta Čierna's video *Reconstruction*, created for the exhibition *Stop Violence Against Women* (curator Lenka Kukurová) organized in cooperation with Amnesty International in 2005 in Bratislava. The video renders the powerful account of a middle-aged woman who experienced extreme violence by her intimate partner. It begins with a black screen and crawling titles, accompanied by an unpleasantly high piercing tone. Next appears a close-up of a woman's face in front of a white wall with an electric outlet. This protagonist introduces us to the story with the words: "It's unrecognizable now, and we're in what used to be the kitchen." We find ourselves in a home undergoing reconstruction. The artist draws our attention to the fact that violence against women in homes often has no witnesses. To be able to judge the act, we as spectators of the reconstruction, no different from criminal authorities, need to hear the testimony of the woman and to approach her with empathy, aware of the frequent menace of the violence going unpunished. The title *Reconstruction* is also a reference to the legalistic aspect and the legislative process, both of which are crucial in investigating domestic violence. Kukurová puts the piece into wider social and political context when she points out that Slovakia has yet to ratify the Istanbul Convention, which includes steps to help prevent violence on women. The governmental coalition in Slovakia has in fact since it took office in 2016 taken several steps backward in this area, proclaiming women's rights to be an extremely liberal agenda. All this contributes to marginalizing women's problems. For this reason, attention needs to be constantly drawn to these issues in all areas of society, including art. Pavína Fichta Čierna is exemplary in her unceasing interest in society's current topics.

Mgr. Lenka Kukurová, PhD is a curator, art critic and activist. She is devoted to the examination of political arts and artistic activism. She has organised several extensive group exhibitions focusing on current societal topics such as: the refugee issue (Kunsthalle Bratislava, Galerie NTK Prague), criticism of the practice of taking away children from Roma families (Ministry of Culture, Prague), the theme of national identity (Honorary Consulate of the SR, Leipzig, Germany). She cooperates with non-profit organizations specialising on human rights and ecology. Since 2013, she has worked as co-curator of the Prague Artwall Gallery, which is located in a public area and specializes in political art. In 2017, she collaborated with the National Gallery in Prague on the program related to the exhibition of Ai Weiwei *Law of the Journey*. She lives in Germany.

kukurova@seznam.cz

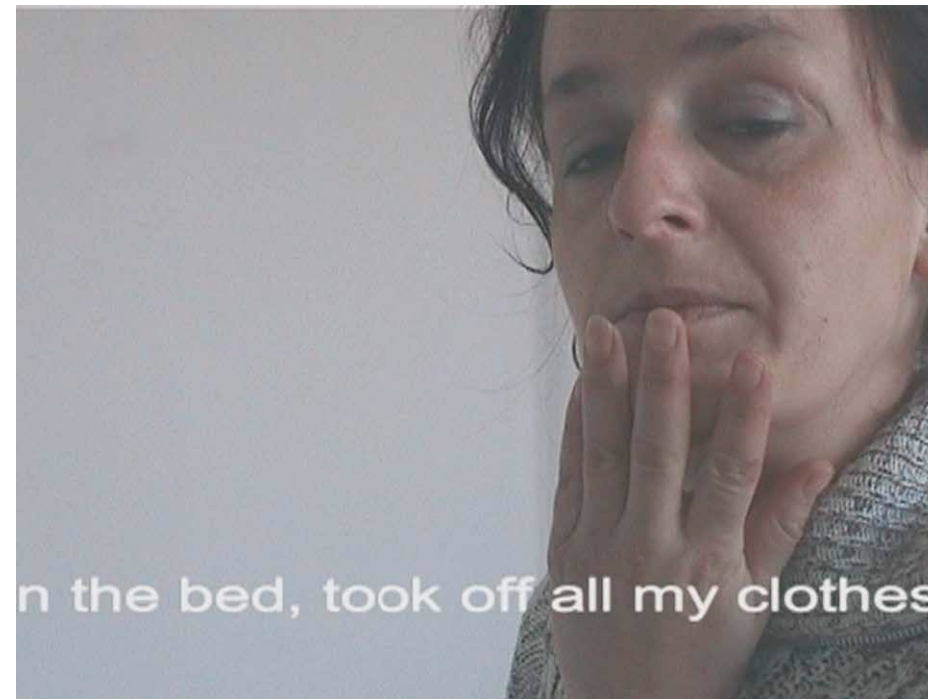
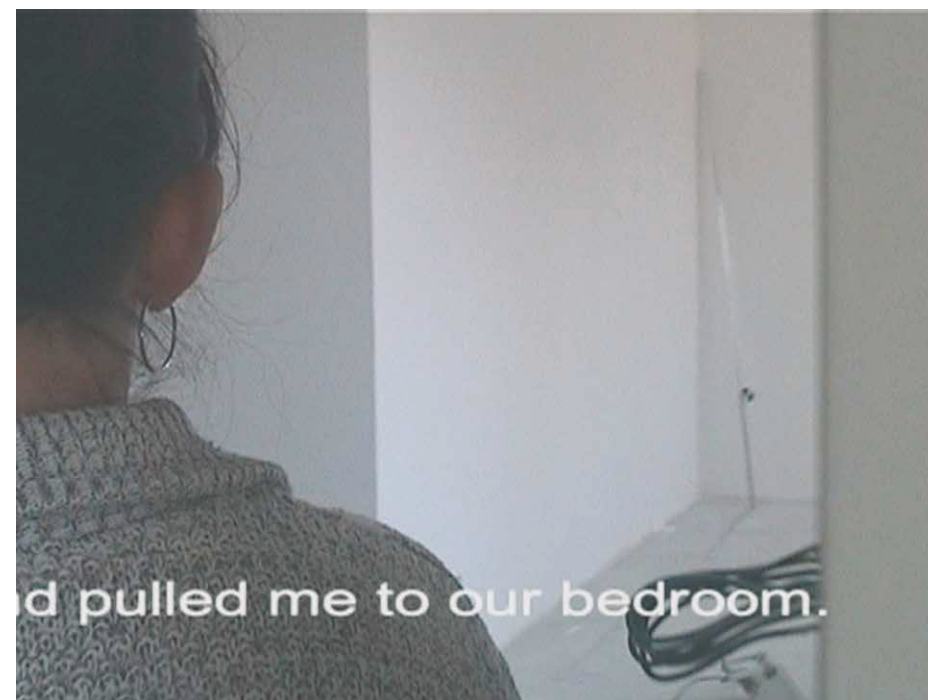
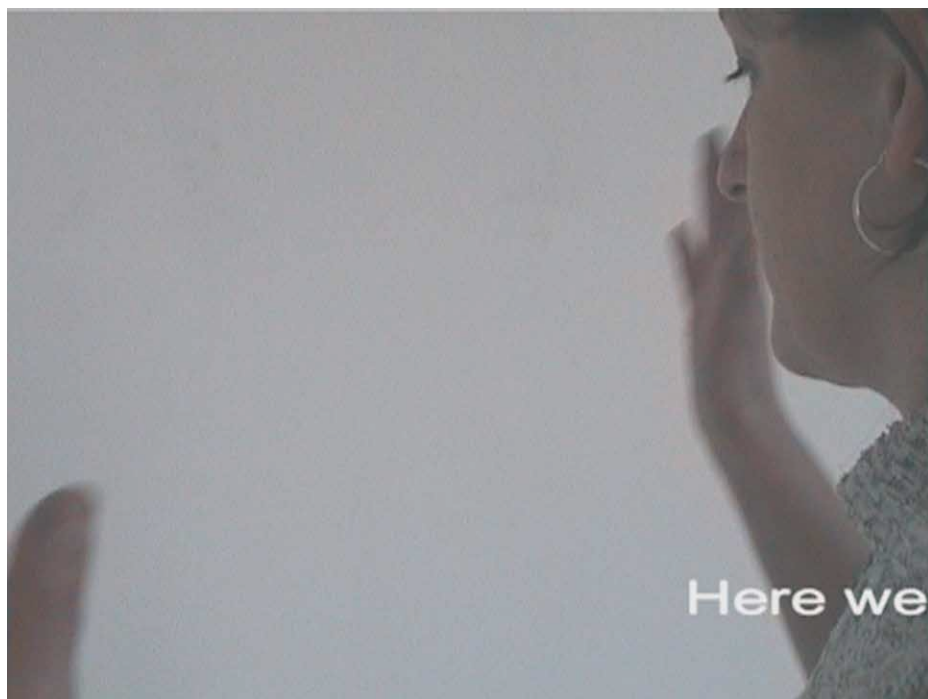
LENKA KUKUROVÁ

Pavína Fichta Čierna: Rekonštrukcia, 2005, video, 3'30''

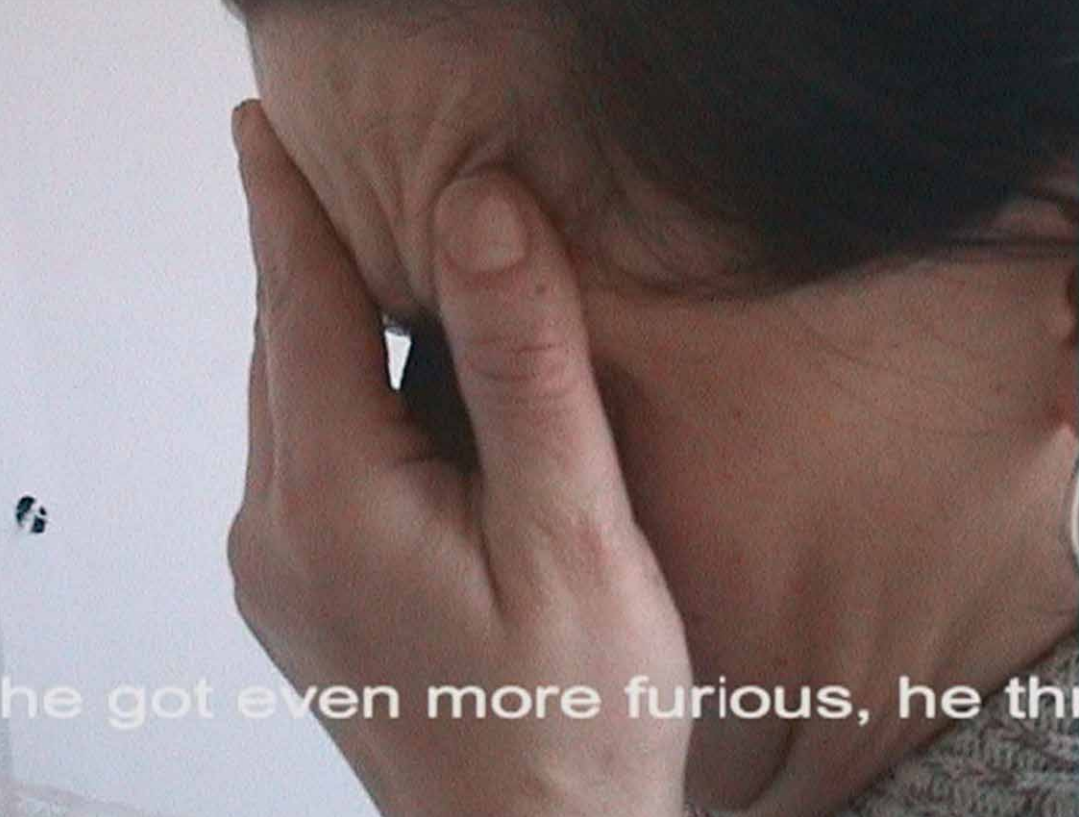
Anotácia

V stálej rubrike časopisu Profil predstavujeme rôzne polohy feministickej tvorby domácich autoriek a autorov s ambíciou vytvoriť kolekciu feministických diel, ktorú by sme radi vydali aj v knížnej podobe, a ponúkli tak čitateľom spoľahlivú navigáciu v teritóriu rodovo špecifickej tvorby. Vychádzajúc z už existujúceho bohatého archívu časopisu sme sa rozhodli, že ju bude tvoriť minimálne sto feministických diel, a ak túto hranicu prekročíme, bude to len ďalší dôkaz, že hoci feminizmus nie je na Slovensku hlavným prúdom umenia, feministický diskurz, väčšinou populáciou zvyčajne prijímaný rozpačito, významným spôsobom zmenil myslenie mnohých umelkyň a umelcov a prostredníctvom ich tvorby i veľkej časti návštevníčok a návštevníkov výstav.

Aktuálnym príspevkom, ktorý pre časopis Profil napísala Lenka Kukurová, je podrobná analýza videa Pavlíny Fichta Čiernej *Rekonštrukcia*, ktoré vzniklo pre výstavu *Stop násilíu na ženách* organizovanú v spolupráci s Amnesty International v roku 2005 v Bratislave. Video prináša silnú výpoveď ženy stredného veku, ktorá zažila extrémne násilie zo strany intimného partnera. Začína čiernou obrazovkou s titulkami sprevádzanými nepríjemným vysokým pískavým zvukom. Nasleduje záber na detail ženskej tváre pred bielou stenou s elektrickou zásuvkou. Protagonistka nás uvádza do príbehu slovami: „Je to tu teraz na nepoznanie a sme v bývalej kuchyni.“ Ocitáme sa v bytových priestoroch, kde prebieha rekonštrukcia. Autorka upozorňuje na fakt, že násilie na ženách v domácnosti často nemá svedkov. Posúdenie skutku nami ako divákmi rekonštrukcie, ale aj orgánmi činnými v trestnom konaní záleží na výpovedi ženy a na empatii, s akou sa k nej pristupuje, pričom často hrozí, že násilie ostane nepotrestané. Názov *Rekonštrukcia* odkazuje aj na právnu rovinu a legislatívne postupy, ktoré sú pri vyšetrovaní násilíu v domácnosti kľúčové. Kukurová zasadzuje dielo do širších spoločenských a politických súvislostí, keď upozorňuje, že Slovensko stále neratifikovalo Instanbulský dohovor, ktorý obsahuje kroky, ako predchádzať násilíu páchanému na ženách. Vládna koalícia na Slovensku urobila v tejto oblasti od svojho nástupu v roku 2016 dokonca niekoľko krokov späť a vyhlasuje práva žien za extrémnu liberálnu agendu. To všetko prispieva k marginalizácii problémov žien. Preto je nutné na tieto problémy stále upozorňovať vo všetkých spoločenských oblastiach vrátane umeleckej. V tom ide Pavína Fichta Čierna svojím neustálym záujmom o aktuálne spoločenské témy príkladom.

Pavína Fichta Čierna: Rekonštrukcia, 2005, video, 3'30''

Pavína Fichta Čierna: Rekonštrukcia, 2005, video, 3'30''

Problematika násilia páchaného na ženách bola pred rokom 1989 ako mnoho ďalších tém na Slovensku tabuizovaná. Do povedomia verejnosti sa začala postupne dostávať najmä v súvislosti s prácou feministických a ľudskoprávných organizácií v druhej polovici deväťdesiatych rokov 20. storočia (Aspekt, Fenestra, Aliancia žien Slovenska, Amnesty International a pod.). Od vstupu Slovenska do Európskej únie sa na túto agendu začali komplexnejšie zameriavať aj vládne orgány. Násilie páchané na ženách je veľmi komplikovanou témou týkajúcou sa násilia v domácnosti, znásilnení, pohlavného zneužívania či nedobrovoľnej prostitúcie. Je historicky zakorenené a vychádza zo spoločensky zakorenených rodových stereotypov.

Video Pavlíny Fichta Čiernej *Rekonštrukcia* vzniklo pre výstavu *Stop násilii na ženách* organizovanú v spolupráci s Amnesty International v roku 2005.¹ V rozsahu tri a pol minúty je koncentrovaná silná výpoveď ženy stredného veku, ktorá zažila extrémne násilie zo strany intímneho partnera. Video začína čiernou obrazovkou s titulkami sprevádzanými nepríjemným vysokým pískavým zvukom. Nasleduje záber na detail ženskej tváre pred bielou stenou s elektrickou zásuvkou. Protagonistka nás uvádza do príbehu slovami: „Je to tu teraz na nepoznanie a sme v bývalej kuchyni.“ Ocitáme sa v bytových priestoroch, kde prebieha rekonštrukcia, v pozadí znie z rádia slovenská popová pieseň.

1 Skupinová výstava *Stop násilii na ženách*, 2005, podzemie Novej tržnice v Bratislave, kurátorka Lenka Kukurová. V roku 2010 zvíťazilo video *Rekonštrukcia* v kategórii non-fiction na festivale The Short and Savory (Festival of Short Films by Women) v New Yorku.

Video je bez strihu, kamera sleduje detail hlavy ženy, z prostredia bytu sú viditeľné len fragmenty.

Žena nervózne klopi zrak, otáča sa a ukazuje na prázdne priestory, kde mala kuchynskú linku, komoru na potraviny a jedálenský kút. Zastane v strede miestnosti, obráti sa na kameru, pretrie si rukou čelo a prostredníctvom jej spomienok sa ocitáme in medias res: „Bol večer, deti si robili domáce úlohy, malá pozerala televízor, keď prišiel manžel domov opitý.“ Z útržkovitého rozprávania sa dozvieme o urážkach vystupňovaných ohrožovaním nožom, zistenie o návšteve sestry útočníka ešte viac rozžúrilo. Žena prechádza do bývalej spálne, ukazuje na miesto, kde boli kvety, ktoré bývali častým terčom útokov jej muža.

Prejde si dlaňou po tvári a vzápätí nasleduje niekoľko krátkych viet, ktoré popisujú otrasnú scénu násilia: „Praštil ma na posteľ, povyzliekal donaha a začal mi vykrikovať, že mi všetko vyreže, celé prirodzenie pohlavné. Priložil mi ku krku nôž a začal sa odbavovať. Keď mi chlapi chceli pomôcť, zahnal ich do izby a zamkol. Zrúkol, že kurve netreba pomáhať.“ Pri poslednej vete sa žena pozerá do kamery. Nasleduje opäť čierna obrazovka s titulkami sprevádzaná pískaním.

Nepříjemné pískanie na začiatku a na konci symbolizuje poruchu a nefunkčnosť, inak video využíva autentický zvuk. Scéna násilia je v diele sprostredkovaná hovoreným slovom, ktoré popisuje brutálne udalosti. Brutalita spomienok je v protiklade so záberom na tvár ženy, ktorá rozpráva pomerne pokojným hlasom. Pavlína Fichta Čierna v diele zameriava pozornosť na to, čo priamo nevidíme. Tento princíp upozorňuje na fakt, že násilie na ženách v domácnosti a v intímnych vzťahoch často nemá svedkov. V tomto prípade sú svedkami malé deti. Posúdenie skutku nami ako divákmi rekonštrukcie, ale aj orgánmi činnými v trestnom konaní záleží na výpovedi ženy a na empatii, s akou sa k nej pristupuje, pričom často hrozí, že násilie ostane nepotrebané. Názov *Rekonštrukcia* odkazuje aj na právnu rovinu a legislatívne postupy, ktoré sú pri vyšetrovaní násilia v domácnosti kľúčové.

Autorka súvislosť s rekonštrukciou komentuje: „Výpoveď zhtnená do troch minút videa je koncipovaná ako rekonštrukcia na viacerých úrovniach čítania. V dome, kde práve prebiehajú rekonštrukčné práce, aktérka vecne opisuje svoju domácnosť a ťažkú situáciu. Spomína na najkruťší moment v spoločnej domácnosti. Metódou rekonštrukcie na mieste činu dokáže dnes, s odstupom času, keď má za sebou niekoľkoročnú cestu rekonštrukcie vlastnej osobnosti a vlastného života, relatívne pokojne opísať dramatické chvíle.“²

V prípade násilia páchaného na ženách je dôležité vyhnúť sa novej sekundárnej viktimizácii žien, ktoré ho prežili. Hoci sa o tejto téme na Slovensku málo diskutuje, je pomerne častá. Je to situácia, pri ktorej sa napadnutá žena opätovne stretáva s prístupom úradov a okolia, ktoré ju obviňuje, nedôveruje jej, odsudzuje ju, odmieta jej pomôcť, necitlivo s ňou komunikuje, alebo prípad nevhodne zverejňuje. Tomuto prístupu sa Pavlíne Fichta Čiernej podarilo vyhnúť vďaka empatii, ktorá je jej základným umeleckým prístupom. Autorka vo svojich dielach často spolupracuje s ľuďmi, ktorí prežili nejakú životnú traumu. Empatický prístup využíva vo svojej tvorbe automaticky: ku každému človeku, s ktorým pracuje, pristupuje na partnerskej báze. Zodpovednosť autorky nie je len umeleckou zodpovednosťou za vytvorenie zaujímavého umeleckého diela, ale aj zodpovednosťou za pocity ľudí, za formovanie ich životov a za ich možné spoločenské pozdvihnutie alebo odsúdenie. Výsledkom tohto citlivého prístupu je, že protagonistky a protagonisti jej videí vyžarujú napriek svojej často nepriaznivej životnej situácii ľudskú dôstojnosť.

Vo videu *Rekonštrukcia* sa stretáva niekoľko tém charakteristických pre problematiku násilia páchaného na ženách: k násilii dochádza zo strany partnera ženy; násilie je opakované; slovné násilie je sprevádzané fyzickým násilím; útočník sa vyznačuje kontrolujúcim správaním; útočník

2 ČIERNA, Pavlína Fichta. (Môj) empatický pohyb v sociálnom priestore. In GERŽOVÁ, Jana (ed.). *Zborník sympózia Rodové aspekty súčasného umeleckého diskurzu*. Bratislava: VŠVU, Slovart, 2012, s. 127.

je pod vplyvom alkoholu; násilie je spojené so sexuálnym útokom; útočnou zbraňou je bežný kuchynský nôž; v partnerstve sú prítomné deti.³ Sama autorka upozorňuje na skutočnosť, že príbeh vo videu zodpovedá štatistickému priemeru.⁴ Video neobsahuje tieto charakteristiky preto, že respondentka bola osobitne vybraná, ale práve preto, že ide o najčastejšie prípady násillia páchaného na ženách. Umelecké video s výpoveďou jednej ženy dáva abstraktným dátam reálnu podobu: zdôrazňuje skutočnosť, že ide o milióny konkrétnych ženských príbehov.

Hoci protagonistka videa ostáva anonymná, jej hlas je vypočutý, je braný vážne a na výstavách zaznieva pred širokým publikom. Zo súkromného problému, o ktorom sa mlčí, sa jeho zviditeľnením stáva problém verejný, ktorý je nutné riešiť. Video má otvorený koniec a môžeme len tušiť, že žena od násilného partnera aj s deťmi odišla. Príbeh neprezrádza, či bol manžel za násilný útok aj právne potrestaný. Ak by sme to posudzovali podľa štatistiky, tak incident s veľkou pravdepodobnosťou nebol vyšetrený a k postihu páchatela nedošlo.⁵ Skutočnosť, že veľká časť násillia páchaného na ženách sa nevyšetruje, nie je samozrejme chybou žien, na ktorých je násillie páchané, ale chybou spoločenského nastavenia a pretrvávajúcim patriarchátom, ktorý sa vyznačuje rodovo podmienenou mocenskou nerovnováhou. V duchu feministického hesla „osobné je politické“ poukazuje skúsenosť konkrétnej týranej ženy na problém spoločenského systému, ktorý umožňuje útlak žien.

Umelecké video *Rekonštrukcia* vzniklo v roku 2005. Lucia Gregorová Stach k aktuálnosti autorkinej tvorby uvádza: „Na základe dnes už historického vedomia obdobia, keď jej diela vznikali, je zrejma ich kontextuálna príslušnosť dobe, ktorá zmenila tvár krajiny aj jej umenia. Kontinuita ideových celkov, ktoré sledovala počas uplynulých rokov, prináša vzácnu príležitosť hlbšie analyzovať ich ukotvenie v transformujúcej sa slovenskej kultúre. Práve slovo kultúra lepšie vystihuje podstatu tvorby Fichta Čiernej, pretože vyrastá z potreby komunikovať s priestorom a publikom, zaviesť dialóg, alebo aspoň presne nastaviť situáciu pre vnímanie problému, ktorého ťažisko tkvie práve v spoločenskej reflexii.“⁶

Ak sa zameriame na analýzu toho, ako sa posunula diskusia o probléme násillia páchaného na ženách za uplynulé obdobie na Slovensku, musíme konštatovať, že ide o problém, ktorý väčšina stále ignoruje. Za štrnásť rokov od vzniku autorkinho videa bolo možné vykonať na štátnej úrovni zásadné systémové zmeny: zlepšiť monitorovanie prípadov, vyškoliť pracovníkov a pracovníčky v rozličných oblastiach (polícia, zdravotníctvo, školstvo), zlepšiť informovanie verejnosti a prevenciu, vytvoriť programy na pomoc ženám, ktoré prežili násillie, ale aj programy pre páchatelov násillia a aj mnoho ďalších vecí. Hoci niektoré z týchto krokov boli čiastočne realizované, verejná diskusia o probléme sa posunula len minimálne a z veľkej časti chýbajú dlhodobé systémové riešenia. Hnutie Me Too z roku 2017 u nás takmer nezarezovalo, prehlušili ho hlasy o preháňaní pseudoprotblému. Slovensko stále neratifikovalo Istanbulský dohovor, ktorý obsahuje kroky, ako predchádzať násilliu páchanému na ženách. Proti dohovoru a jeho zmyslu brojí časť vládných politikov aj katolíckej

3 Štatistiky násillia páchaného na ženách, v domácnosti a partnerských vzťahoch sú spracovávané a aktualizované medzinárodnými organizáciami ako OSN, Medzinárodná zdravotnícka organizácia alebo Európska únia (napríklad <https://fra.europa.eu/en/data-and-maps/violence-against-women-survey/survey-information>).

4 Umelkyňa uvádza: „Video *Rekonštrukcia* (2005) zodpovedá štatistickému priemeru zameranému na prejavy extrémnej agresie na Slovensku (Štatistické výsledky platné pre rok 2005). Podľa tejto štatistiky je najčastejším miestom, kde sa odohrá vražda, kuchyňa, najčastejšie použitým nástrojom nôž a najčastejšou obeťou žena.“ ČIERNA, ref. 2, s. 127.

5 Štatistika OSN z roku 2015 spomína, že vo väčšine krajín vyhľadá pomoc menej ako 40 % žien, ktoré sa stretnú s násillím, a len 10 % z nich oznámi násillie polícii. Ak je aj incident nahlásený polícii, rozličnými chybami vo vyšetrovaní k postihu páchatela nakoniec nemusí dôjsť. Pozri <https://www.unwomen.org/en/what-we-do/ending-violence-against-women/facts-and-figures#notes>.

6 GREGOROVÁ STACH, Lucia. Tekuté piesky medzi každodennosťou a zázrakom. In Pavlína Fichta Čierna. Žilina: Považská galéria umenia, 2014, s. 179 – 180.

cirkvi a organizovali sa proti nemu verejné pochody. Vládna koalícia na Slovensku urobila v tejto oblasti od svojho nástupu v roku 2016 dokonca niekoľko krokov späť a vyhlasuje práva žien za extrémnu liberálnu agendu. To všetko prispieva k marginalizácii problémov žien. Preto je nutné na tieto problémy stále upozorňovať vo všetkých spoločenských oblastiach vrátane umeleckej. V tom ide Pavlína Fichta Čierna svojim neustálym záujmom o aktuálne spoločenské témy príkladom.

Mgr. Lenka Kukurová, PhD., je kurátorka, umelecká kritička a aktivistka. Venuje sa skúmaniu politického umenia a umeleckého aktivizmu. Organizovala niekoľko rozsiahlych skupinových výstav orientovaných na aktuálne spoločenské témy, ako napríklad *utečenci* (Kunsthalle Bratislava, Galerie NTK Praha), *kritika praxe odoberania detí z rómskych rodín* (Ministerstvo kultúry ČR, Praha), *téma národnej identity* (Honorárny konzulát SR, Lipsko). Spolupracuje s neziskovými organizáciami zameranými na ľudské práva a ekológiu. Od roku 2013 pôsobí ako spolukurátorka pražskej Galerie Artwall, ktorá je umiestnená vo verejnom priestore a špecializuje sa na politické umenie. V roku 2017 spolupracovala s Národnou galériou v Prahe na programe k výstave *Aj Wej-weja Zákon cesty*. Žije v Nemecku. kukurova@seznam.cz

took off all my c